

Scores rapportserie 2016:1

Att vetenskapliggöra drogpolitik

En analys av hur IOGT-NTO använder vetenskap i organisationens politiska program (1989-2015)

Ola Segnestam Larsson

SCORE

STOCKHOLM CENTRE FOR
ORGANIZATIONAL RESEARCH

Att vetenskapliggöra drogpolitik

En analys av hur IOGT-NTO använder vetenskap i organisationens politiska program (1989-2015)

Ola Segnestam Larsson

Ersta Sköndal högskola och Score, Stockholms universitet

Kontakt: ola.segnestam-larsson@esh.se

Scores rapportserier 2016:1

ISBN 978-91-89658-91-2

Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor

106 91 Stockholm

www.score.su.se

Abstract

Syftet med denna studie är att studera hur en ideell organisation använder vetenskap utifrån vetenskapliga kriterier för en systematisk litteraturöversikt. Där tidigare forskning mer har fokuserat på målsättningar och olika typer av kunskap söker denna studie att beskriva och analysera hur en ideell organisation använder vetenskap. Det empiriska materialet utgörs av en fallstudie av en av den svenska nykterhetsrörelsens organisationer, IOGT-NTO, och mer specifikt hur organisationen använder vetenskap i politiska program under perioden 1989-2015. Studiens forskningsfrågor rör hur organisationen använder vetenskap i de politiska programmen, i vilken grad användningen präglas av vetenskaplighet samt vilken funktion vetenskapen fyller i programmen. En sammanfattning av resultaten visar att i de politiska programmen hänvisar IOGT-NTO i en tilltagande grad till vetenskap, men att IOGT-NTO:s användning av vetenskap i de politiska programmen långtifrån uppfyller de traditionella akademiska standarderna. En tolkning kan vara att vetenskapens i de politiska programmen framförallt präglas av en legitimerande funktion, det vill säga att vetenskapen infogas för att öka programmets trovärdighet och för att svara upp mot krav från omvärlden. Med andra ord vetenskapliggörs de politiska programmen med hjälp av den traditionella vetenskapens attribut utan att programmen varken översätter vetenskapliga resultat eller påverkas till sitt innehåll.

Innehållsförteckning

Inledning	4
<i>Syfte och forskningsfrågor</i>	5
<i>En traditionell översikt av tidigare civilsamhällesforskning</i>	5
<i>Empiriskt material och metod</i>	6
<i>Systematisk litteraturöversikt som analytiskt ramverk</i>	7
<i>En nyinstitutionell tolkning av vetenskap i organisationer</i>	9
Empiriska resultat: Hur vetenskap används i politiska program	11
<i>Målsättningar med programmen</i>	11
<i>Varför programmen revideras</i>	13
Källor och källhänvisningar	15
<i>Hur vetenskap används i programmen</i>	16
Hänvisningar till forskning	16
Hänvisningar till kunskap	18
Skäl till att vetenskap används i de politiska programmen	20
Referenser och källhänvisningar introduceras	20
Hur referenser och källhänvisningar används	22
<i>Vetenskapens status i organisationen</i>	23
Analys av de empiriska resultaten: Ett vetenskapligt perspektiv	26
<i>En sammanfattning av de empiriska resultaten</i>	26
<i>En analys utifrån ett vetenskapligt perspektiv</i>	27
<i>En nyinstitutionell tolkning</i>	28
Avslutande diskussion: Närhet och distans till vetenskap	29
Referenser	30
<i>Litteratur</i>	30
<i>Dokument</i>	31
<i>Intervjuer</i>	32

Samhällets stöd till information om alkohol ska vara kopplat till *kvalitetskrav* och hållas fritt från inflytande från alkoholindustrin (IOGT-NTO, 2003b, författarens kursivering).

Samhällets stöd till information om alkohol ska vara kopplat till *forskning* och hållas fritt från inflytande från alkoholbranschen (IOGT-NTO, 2009c, författarens kursivering).

Inledning¹

Samhället i stort och många organisationer tillmäter vetenskap en tilltagande betydelse, inte bara i vetenskapliga sammanhang, utan även i andra (se till exempel Latour, 1987; Meyer & Jepperson, 2000). Ett exempel på detta kan hämtas från en av den svenska nykterhetsrörelsens organisationer, IOGT-NTO, och deras politiska program om alkohol och narkotika. I citaten ovan framgår att organisationen betonar att samhällets stöd till information om alkohol behöver uppfylla kvalitetskrav och kännetecknas av att vissa former av olämpligt inflytande bör undvikas. Det som är intressant med förändringen i formuleringarna, mellan det politiska programmet från år 2003 och det från år 2009, är förflyttningen från att kravet på kvalitet till att informationen ska vara kopplat till forskning. Denna typ av förflyttningar genererar ett antal frågor: När och hur används vetenskap i ideella organisationer? I vilken grad används vetenskap med stöd av vetenskapliga metoder? Och vilken funktion fyller användningen av vetenskap?

Tidigare forskning om relationen mellan ideella organisationer och vetenskap lyfter bland annat fram vetenskapens funktion samt förekomsten av olika former av kunskap. Det kan exempelvis handla om att organisationerna använder vetenskap på olika vis, som att ge stöd för de frågor som organisationen arbetar med (Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005). Forskningen visar också att organisationerna använder vetenskap mer i sitt informations- än i sitt förändringsarbete (Brownson et al, 2006). Vidare använder ideella organisationer olika former av kunskap, där andra kunskaper än vetenskap emellanåt uppfattas som mer relevanta eller övertygande (Court et al, 2006; Kaare et al, 2007; Hammare, 2013).

En analys av den tidigare forskningen visar emellertid att det behövs fler studier som utifrån ett vetenskapligt perspektiv analyserar hur organisationer i sin tur använder vetenskap. Utifrån denna rapports rubrik kan frågan ställas om ideella organisationer praktiserar vetenskap eller om de vetenskapliggör sin praktik? Med vetenskap menas i detta sammanhang organiserad, referent-granskad och publicerad kunskap som är systematiskt och metodiskt inhämtad², och med ett vetenskapligt perspektiv menas att analysera i vilken grad organisationerna använder traditionella och idealtypiska akademiska standarder för att använda vetenskap. Det senare kan handla om kriterier som till exempel transparens och reflektion när det gäller forskningsfråga, etik, metodval, empiriskt material och analytiskt ramverk för att

¹ Den här studien är en del av ett forskningsprojekt som undersöker hur ideella organisationer, med beröring till nykterhetsrörelsen, använder sig av vetenskap. Frågor som projektet berör inkluderar: I vilka skeenden används vetenskap? Vilka former av vetenskap används? Hur kan vetenskapens användning i detta sammanhang tolkas? Forskningsprojektet om vetenskapens betydelse i ideella organisationer är en del av temat "Kunskapens organisering" vid forskningscentrumet Score, Stockholms universitet. Projektet är finansierat av ett samarbete mellan Ersta Sköndal högskola, Forum Ansvar, Stockholms universitet (Score) och Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran.

² Utöver att definiera vetenskap som organiserad, referent-granskad och publicerad, närmar sig den här studien också vetenskap som en organisatorisk institution, det vill säga att vetenskap utgör en föreställning, norm och en social konstruktion som i det vidare samhället påverkar organisationer och kan behöva infogas i organiseringen av strukturer, processer och ideologier.

sammanställa, analysera och använda tidigare forskning. Det kan också handla om hur organisationerna i ökande grad ställer krav på att personal och aktiva ska ha akademiska utbildningar och vetenskaplig kompetens. Den här studien söker att bidra till den tidigare forskningen genom att påbörja arbetet med att generera fler studier som utifrån ett vetenskapligt perspektiv analyserar hur organisationer i sin tur använder vetenskap

Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna studie är att med hjälp av vetenskapliga kriterier analysera hur en ideell organisation använder vetenskap. Studien utgörs av en fallstudie av en av den svenska nykterhetsrörelsens organisationer, IOGT-NTO, och mer specifikt hur organisationen använder vetenskap i sina politiska program. Syftet operationaliseras med hjälp av tre forskningsfrågor:

- När och hur används vetenskap i de politiska programmen?
- I vilken utsträckning används vetenskap med hjälp av traditionella vetenskapliga metoder?
- Vilken funktion fyller användningen av vetenskap?

De empiriska resultaten analyseras med hjälp av kriterier för en systematisk litteraturoversikt och tolkas utifrån nyinstitutionell teori.

En traditionell översikt av tidigare civilsamhällesforskning

I det relativt begränsade forskningsfältet som berör relationen mellan ideella organisationer och vetenskap har den tidigare civilsamhällesforskningen framförallt intresserat sig för evidens-baserad praktik inom det sociala arbetet (se till exempel Head, 2010; Gustafsson, 2013; Hammare, 2013; Phillips & Goodwin, 2014). En del av denna forskning berör huruvida ideella organisationer förhåller sig till interna och externa krav på att verksamheten ska bedrivas utifrån evidens-baserade grunder (Phillips & Goodwin, 2014). I vissa fall ingår dessa krav i bidragsgivares formella öronmärkning, i andra fall verkar det mer handla om en tidsanda (Gustafsson, 2013).

I flera fall visar forskningen att organisationerna inte bara förhåller sig till vetenskap, utan även att de använder den. Dock används vetenskap och forskning på olika vis (Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005). I vissa fall används vetenskap och forskning för att identifiera frågor som de ideella organisationerna bör arbeta med (Lavis et al, 2002), i andra fall handlar det om att fördjupa kunskapen om de frågor som organisationerna redan arbetar med och slutligen kan det handla om att ge argument och stöd för de frågor som lyfts fram (Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005).

Forskningen har också uppmärksammat att ideella organisationer även deltar i produktionen av kunskap (Gustafsson, 2013; Hammare, 2013). En följd av det senare har bland annat resulterat i att mer fokus i forskningen har riktats mot effekter av att kunskapsproduktionen har flyttat ut från de traditionella akademiska lärosätena till andra delar av samhället, inklusive de ideella organisationerna (Nowotny et al., 2001; Phillips & Goodwin, 2014). Att ideella organisationer deltar i kunskapsproduktionen har också fått som effekt att andra former av kunskap än den traditionellt vetenskapliga i vissa sammanhang anses vara tillämpliga (Court et al, 2006; Kaare et al, 2007). Det kan till exempel handla om en professionell och ideell erfarenhet, om brukare- och klientperspektiv eller om organisations- och policykunskap. Av speciellt intresse för denna studie är att forskning också visar att andra

typer av kunskap än just etablerad vetenskap emellanåt uppfattas som mer relevant och övertygande (Gough, Oliver & Thomas, 2012).

Forskningen om hur ideella organisationer använder och producerar kunskap belyser också villkor och förutsättningar för tillkomsten av kunskap i andra sammanhang. Ett exempel på detta är att ideella organisationers kunskapsproduktion sägs påverkas av deras närhet till och kännedom om brukare och olika målgrupper (Hammare, 2013; Phillips & Goodwin, 2014). Det finns också forskning som visar att ideella organisationer i större utsträckning har valt att följa akademiska standarder och krav främst för att framstå som trovärdiga aktörer (Gustafsson, 2013; Segnestam Larsson, 2015).

Ett delområde inom denna forskning berör huruvida vetenskap påverkar politik och policies (Phillips & Goodwin, 2014). En tidigare alltför rationell bild av en entydig påverkan har nu ersatts med perspektiv där relationen anses vara mindre förutsägbar, mer komplex och politisk (Gustafsson, 2013; Hammare, 2013). Forskare menar att det snarare är politik än vetenskap som påverkar policy-utvecklingen, och där forskningsbaserad kunskap endast är en av flera påverkade faktorer (Jenkins, 2006). Ett relaterat område rör effekter och hur vetenskapen används och är tänkt att användas. Empiriska resultat visar exempelvis att ideella organisationer lyfter fram vetenskap mer i sitt informations- än i sitt förändringsarbete (Brownson et al, 2006).

Sammanställningen av den tidigare forskningen på området visar att det behövs fler studier och som utifrån olika teoretiska perspektiv bör analysera hur organisationer använder vetenskap.

Empiriskt material och metod

Det empiriska materialet i denna studie utgörs framförallt av IOGT-NTO:s politiska program. IOGT-NTO är idag Sveriges största nykterhetsorganisation med cirka 30 000 medlemmar och bildades 1970 genom sammanslagning av IOGT och NTO, även om det svenska ursprunget går att spåra tillbaka till 1879. Organisationen arbetar med tre olika områden: alkohol- och narkotikapolitiskt arbete, förebyggande arbete och socialt arbete. När det gäller det alkohol- och narkotikapolitiska arbetet strävar organisationen efter att minska den totala konsumtionen av alkohol i det svenska samhället och att göra samhället narkotikafritt. I arbetet riktar organisationen sig i hög grad mot politiker, men också direkt till medlemmar och allmänhet. För att förverkliga idéer om människors lika värde, en solidarisk gemenskap och ett liv fritt från alkohol och droger driver IOGT-NTO bland annat två folkhögskolor, Wendelsberg i Mölnlycke och Tollare i Nacka. Organisationen driver också ett behandlingshem, Dagöholm. Inom rörelsen finns också ett stort antal lokaler. Verksamheten finansieras till större delen genom föreningens lotteri samt genom medlemsavgifter, gåvor och offentliga anslag.

Ett antal dokument styr IOGT-NTO:s inriktning och verksamhet. Det handlar om organisationens stadgar, protokoll från den återkommande kongressen och policies. En kategori av dessa dokument är de politiska programmen. Det är dessa politiska program som utgör det främsta empiriska materialet för denna studie. Totalt omfattar det empiriska materialet nio olika politiska program under perioden 1989-2015. Perioden motiveras med att den är tillräckligt lång för att mer långsiktiga förändringar bör kunna identifieras samt att den täcker en period där antalet politiska program över tid reduceras. Några av programmen har reviderats under perioden, som till exempel när det gäller program som berör alkohol och narkotika, och förekommer därmed i några olika versioner. I andra fall – som till exempel när det gäller program för HIV/Aids eller mot läkemedelsberoende och missbruk – har

organisationen endast producerat en version av programmet. Programmens inriktning, åren de trädde i kraft och antal ord per program redovisas nedan:

- Alkoholpolitiskt handlingsprogram, 1989 (ca 2300 ord).
- HIV/AIDS-program, 1989 (ca 1900 ord).
- Narkotikapolitiska arbete, 1989 (ca 2700 ord).
- Program mot läkemedelsberoende och missbruk, 1991 (ca 2500 ord).
- Narkotikapolitiskt handlingsprogram, 1991 (ca 1800 ord).
- Alkoholpolitiskt program, 1997 (ca 3500 ord).
- Alkohol- och narkotikapolitiska program, 2003 (ca 4500 ord).
- Alkohol- och narkotikapolitiska program, 2009 (ca 9100 ord).
- Drogpolitiskt program – om alkohol och narkotika, 2015 (ca 6500 ord).

Utöver de politiska programmen har fem intervjuer genomförts. Urvalet av intervjupersoner har styrts av ambitionen att intervjua personer som dels har varit involverade i produktionen av programmen, dels personer som har fungerat som uppdragsgivare från organisationsledningens sida. Sammantaget har två ordförande och tre tjänstemän intervjuats. I vissa fall har de intervjuade medverkat i produktionen av mer än ett program och kan under perioden ha bytt uppdrag. Alla intervjuerna genomfördes i fysiska möten, utgick ifrån en intervjuguide, spelades in elektroniskt och har transkriberats i sin helhet. Tre övergripande teman formulerades i intervjuguiden och användes i varje intervju: syfte och bakgrund till de politiska programmen, målsättningen med att använda vetenskap samt diskussion om exempel på hur vetenskap används i de politiska programmen.

De transkriberade intervjuerna och dokumenten har analyserats med hjälp av ett kodningsschema baserat på målsättningar, motiv till att använda vetenskap samt hur och när vetenskap används. De empiriska resultaten har därefter analyserats utifrån forskningsfrågorna med hjälp av ett analytiskt ramverk, den tidigare forskningen samt nyinstitutionell teori. Det analytiska ramverket, tidigare forskning och nyinstitutionell teori redovisas längre fram i denna text.

De etiska aspekter som har beaktats i studien omfattar Vetenskapsrådets krav för samhällsvetenskapliga studier med relevans för denna studie (Vetenskapsrådet, 2011). De personer som har intervjuats har i förväg informerat om studiens syfte, hur intervjuerna ska användas samt att deras medverkan var frivillig och kunde avbrytas när de ville. De intervjuade har också informerats om att de intervjuer som görs i samband med denna studie endast kommer att användas inom ramen för detta forskningsprojekt. Innan publicering av studien har de intervjuade getts möjlighet att läsa igenom och godkänna sina egna citat. Ingen av de intervjuade har avbrutit sin medverkan.

Systematisk litteraturoversikt som analytiskt ramverk

Den systematiska litteraturoversikten som vetenskaplig aktivitet innebär att forskaren sammanställer tidigare forskning; vilka metoder och vilken empiri som har använts, hur dessa resultat kan variera mellan studier samt eventuella kunskapsluckor i den tidigare forskningen (se till exempel Gough, Oliver & Thomas, 2012; Forsberg & Wengström, 2013). Betoningen av att det handlar om en *systematisk* litteraturoversikt hänvisar till att liknande krav som ställs på grundforskning även kan ställas på litteraturoversikten, det vill säga att sammanställningens genomförande och resultat exempelvis ska präglas av en systematisk, explicit och rättfärdigad metod. Sammanställning och användning av andras forskning är med

andra ord en del av den vetenskapliga aktiviteten och bör därför sträva efter motsvarande systematik och robusthet, samt granskas på samma sätt som andra vetenskapliga aktiviteter och metoder.

I den här studien används den systematiska litteraturöversikten för det första som ett exempel av idealkaraktär på ett vetenskapligt arbetssätt. Vad som är ett vetenskapligt perspektiv varierar mellan discipliner och enskilda forskare. Ett institutionellt perspektiv på vad som är vetenskap och vad som kännetecknar ett vetenskapligt perspektiv utgår ifrån de föreställningar, normer och praktiker som formar och formas av de individer och organisationer som av sig själva och andra anses bedriva vetenskaplig verksamhet. En tydlig illustration av detta är det kollegiala granskandet av såväl forskningsansökningar som publikationer. Inom ramen för denna studie behöver det institutionella perspektivet på vetenskap både vidgas och konkretiseras för att kunna bli applicerbart på det empiriska materialet. Den systematiska litteraturöversikten, som den presenteras i metodböcker, utgör därmed en konkretisering av ett institutionellt perspektiv på vetenskap.

För det andra används den systematiska litteraturöversikten i denna studie som ett analytiskt ramverk. Det betyder att de empiriska resultaten i studien kommer att analyseras med hjälp av de steg, rekommendationer och krav som kännetecknar en systematisk litteraturöversikt. I det följande kommer därför några av de steg och rekommendationer som förekommer i litteraturen om vetenskapliga metoder att presenteras. Det bakomliggande syftet med analysen är inte att avkräva att ideella organisationer ska använda vetenskap enligt dessa steg och rekommendationer eller att hävda att eventuella avsteg från en systematisk litteraturöversikt avgör graden av vetenskaplighet. Snarare är målsättningen att möjliggöra en analys av hur olika aktörer använder vetenskap i relation till akademiska standarder och ideal.

Innan de olika stegen i en systematisk litteratursökning beskrivs kan det vara värdefullt att kontrastera den systematiska litteraturöversikten mot andra former av litteraturöversikter (Forsberg & Wengström, 2013). En traditionell litteraturöversikt exempelvis sammanställer tidigare forskning i relation till ett specifikt område. Återkommande för denna typ av sammanställningar är en sammanfattning av resultat, där det dock saknas kriterier för att identifiera, inkludera eller exkludera tidigare forskning. Det kan också saknas en sammanställning av studier som har exkluderats eller motstridiga resultat. Utifrån ett perspektiv som präglas av den systematiska litteraturöversikten blir det därmed svårt att bedöma eller tolka resultaten av en traditionell litteraturöversikt. Alternativ till den traditionella litteraturöversikten är exempelvis att låta andra aktörer delta i översiktsarbetet eller den så kallade expertpanelen. En expertpanel bestående av forskare och experter kan användas för att beskriva tidigare forskning inom ett visst område. En av fördelarna med panelen kan vara att lyfta fram andra former av kunskaper, inklusive forskning som ännu inte har formaliserats i form av publikationer. Det finns samtidigt ett antal invändningar mot expertpaneler, inklusive att teoretiska och analytiska utgångspunkter, metodologiska avvägande eller empiriska urval och avgränsningar diskuteras explicit.

I en jämförelse med andra former av litteraturöversikter framkommer att den systematiska litteraturöversikten kännetecknas av just systematik, fast också transparens, berättigande av val samt värdering av resultat. Med detta sagt bör det också lyftas fram att även den systematiska litteraturöversikten präglas av utmaningar (Gough, Oliver & Thomas, 2012). Till dessa hör liknande vetenskapsteoretiska och metodologiska avväganden som påverkar grundforskningen, inklusive resurs- och tidsbegränsningar, men även avsaknaden av etablerade metoder för att genomföra systematiska litteraturöversikter, att litteraturöversikter

ofta anses vara a-teoretiska och mekaniska samt de utmaningar som följer av att jämföra och värdera resultat från olika former av studier som i sin tur präglas av varierande teorier, analytiska ramverk, metoder och empiriska data. Det finns också politiska invändningar mot att den systematiska litteraturöversikten i alltför hög grad anammar en styrningslogik som instrumentaliserar och kontrollerar forskningen (Gough, Oliver & Thomas, 2012).

De olika momenten i en systematisk litteraturöversikt kan delas upp i ett antal steg (Forsberg & Wengström, 2013; Gough, Oliver & Thomas, 2012). Det första steget är att formulera litteraturöversiktens syfte, forskningsfrågor och metodologi. På ett liknande sätt som för grundforskningen bör en litteraturöversikt ta ställning till vetenskapsteoretiska, metodologiska och empirifrågor. Även om den systematiska litteratursökningen anklagas för att vara a-teoretisk i sin praktik bör exempelvis val av och skäl till analytiskt ramverk, metod för att kategorisera resultat samt att värdera sammanställningen redovisas. I vissa fall finns det skäl till att inkludera etiska frågeställningar. Det andra steget är att formulera och beskriva en sökstrategi. Inom ramen för sökstrategin bör val av källor, databas-, internet- eller manuell sökning, urvalskriterier och eventuella sökord framkomma. I det tredje steget redovisas resultaten av litteraturöversiktens andra steg. Det vill säga att antal inkluderade och exkluderade studier redovisas. När det gäller beskrivningen av de inkluderade studierna beskrivs deras egenskaper, i form av exempelvis metod, empiri och resultat. I det fjärde steget granskas och värderas de inkluderade studiernas resultat utifrån i förväg etablerade kriterier. Här är det också möjligt att analysera resultaten utifrån en eventuell teori eller analytiskt ramverk samt att beskriva avvikande, motstridiga eller heterogena empiriska resultat. Det sista steget är att sammanfatta resultaten av litteraturöversikten, diskutera dessa i relation till översiktens syfte samt att lyfta fram eventuella bidrag till den tidigare forskningen.

En nyinstitutionell tolkning av vetenskap i organisationer

En av forskningsfrågorna i denna studie berör hur vetenskapens funktion i det empiriska fallet bör tolkas. Utöver att redovisa de empiriska resultaten och att analysera dessa med hjälp av de krav som ställs på en traditionell systematisk litteraturöversikt kommer frågan om vad som är vetenskapens funktion i ideella organisationer att besvaras med hjälp av begrepp från nyinstitutionell teori (för översikter av denna teoribildning på svenska, se exempelvis Johansson, 2002; Eriksson-Zetterquist, 2009), och då genom att närma mig vetenskap som ett av många empiriska fenomen i organisering och organisationer.

Inom organisationsteorin har i allt större utsträckning uppmärksammats hur organisationer påverkar och påverkas av föreställningar, normer och beteendemönster som återfinns i det vidare samhället (se till exempel Brunsson och Jacobsson, 1998). Med hjälp av institutionsbegreppet söker forskare på området fånga dessa empiriska fenomen och deras betydelse. Ett antal begrepp har utvecklats för att beskriva och analysera delar av det allmänna institutionsbegreppet, såsom reformer (Brunsson och Olsen, 1990), regler (Alexius, 2007), ideologier (Czarniawska, 1988), moden (Czarniawska och Joerges, 1996) eller standarder (Brunsson och Jacobsson, 1998). Ett återkommande och gemensamt forskningsintresse är att studera hur föreställningar, normer och beteendemönster hanteras, anpassas och infogas i organisationers strukturer, processer och ideologier (Brunsson, 1989/2006).

Med hjälp av nyinstitutionell teori studeras hur organisatoriska föreställningar, normer och beteendemönster underlättar organisering genom att uppfylla en eller flera av följande tre funktioner (jämför exempelvis med Czarniawska, 1988). Organisatoriska institutioner kan fungera *motiverande* genom att väcka entusiasm och engagemang. De kan också fungera *legitimerande* genom att i organisationens ideologi, strukturer eller processer reflektera

omvärldens krav. Slutligen kan de ha en *styrande* funktion genom att exempelvis påverka beslutsfattande, lösa problem eller öka effektiviteten. För att kunna analysera vilken eller vilka funktioner som är mer framträdande i det enskilda fallet bör relationen mellan specifika organisatoriska institutioner och praktiken uppmärksammas (Brunsson och Jacobsson, 1998). En relation kräver någon form av överensstämmelse mellan institution och praktik, antingen genom att påverka praktiken eller genom att praktiken presenteras för ökad överensstämmelse. En medveten (hyckleri) eller omedveten (särkoppling) frånvaro av relationer mellan institution och praktik är också möjliga (Brunsson, 1989/2006).

Den här studien närmar sig vetenskap som en institution, det vill säga att vetenskap utgör en föreställning eller norm i det vidare samhället som påverkar organisationer och kan behöva infogas i organiseringen av strukturer, processer och ideologier. En integrerad del av att studera och analysera hur vetenskap används i ideella organisationer är intresset för relationen mellan vetenskap, presentation och praktik i ideella organisationer. En traditionell och hierarkisk syn på denna typ av relationer kan vara att organisationer praktiserar vetenskap. Det vill säga att vetenskapliga rön från det vidare samhället översätts i och påverkar den enskilda organisationens ideologier, strukturer och processer. Nyinstitutionell forskning visar dock att den motsatta relationen kan förekomma (Brunsson, 1989/2006). Istället för att vetenskapen översätts till praktik vetenskapliggörs praktiken genom att presentationen av organisationens ideologier, strukturer och processer förändras. I denna relation behöver vetenskapen varken översättas eller påverka organisationen.

Ett exempel på hur praktik kan vetenskapliggöras kan vara genom att legitimera existerande praktik med hjälp av lämpliga vetenskapliga rön eller referenser (Latour, 1987). Samhälls- och organisationsforskare har uppmärksammat hur organisationer i tilltagande grad hänvisar till ideal som rationalitet och vetenskap, istället för högre makter som religion eller ideologi, för att skapa auktoritet och som stöd för sitt kollektiva agerande (Meyer & Jepperson, 2000). Där det tidigare räckte med att hänvisa till en organisations ideologi, medlemmarnas antal eller demokratiska processer – som stöd för det kollektiva agerandet – krävs idag mer av organisationerna för att framstå som legitim. Ett sätt för organisationer att stärka sin legitimitet och sin existerande praktik är att åkalla lämpliga allierade, i något som kan kallas för argument från auktoriteter (Latour, 1987). Att hänvisa till forskning och forskare i allmänhet är en samhälleligt acceptabel variant på argument från auktoriteter; att referera till specifika vetenskapliga rön eller publikationer är troligtvis en än mer övertygande form.

Empiriska resultat: Hur vetenskap används i politiska program

Utifrån en fallstudie av när och hur IOGT-NTO använder vetenskap i politiska program mellan 1989 och 2015 redovisas i denna del empiriska resultat utifrån studiens första forskningsfråga. Redovisningen inleds med en beskrivning av de intervjuade företrädarnas syn på målsättningar med de politiska programmen och varför programmen har reviderats över tid. Därefter beskrivs hur vetenskap används i de politiska programmen. Denna del av studien avslutas med en kortare beskrivning av uttalande om vetenskapens status mer allmänt i organisationen.

Målsättningar med programmen

De politiska programmen saknar metatexter som redovisar bakgrund, syfte och villkor för tillkomst. I avsaknad av dessa metatexter har delar av intervjuerna med företrädare för IOGT-NTO berört frågor som rör målsättningar med programmen, varför programmen revideras över tid samt anledningar till att vetenskap används. När det gäller olika målsättningar med programmen kan dessa något förenklat delas upp i interna och externa. I ett utdrag från en intervju diskuteras de interna och de externa målsättningarna:

Det finns ju fler syften med programmen, det ena är att medlemmarna ska vara med och bestämma vad deras organisation ska tycka. Det andra är att medlemmarna ska kunna använda sig utav det för att de ska kunna bilda sig men också använda det som verktyg i deras påverkansarbete. Utöver det så finns det även lättillgängligt för politiker eller andra intresserade som vill veta vad IOGT-NTO tycker. (Engström, intervju)

Med andra ord finns det flera målsättningar med programmen, inklusive att medlemmar, politiker eller andra intresserade ska veta vad organisationen tycker. Programmet ska också kunna användas i IOGT-NTO:s påverkansarbete. I en av intervjuerna diskuteras hur de politiska programmen kan visas upp för externa syften när det gäller organisationens prioritering av alkohol- framför narkotikamissbruk.

Och ett exempel då från programmet, som vi tog 2009, var ju att vi lägger mycket mer fokus på alkohol än på narkotika. Och det där tycker den så kallade allmänheten är jättekonstigt. ”Varför struntar ni i knarket?”, liksom. Men då finns det politiska beslut bakom det, och forskning. För att jämfört med alkoholproblemet så är ju narkotikaproblemet i Sverige pyttelitet. Och då tycker vi att då måste det synas proportionerligt. Att vi ska ägna oss åt det största problemet. (Carlstedt, intervju).

De interna målsättningarna kan också sorteras in i olika underkategorier. En av dem rör att uttrycka IOGT-NTO:s position i olika sammanhang samt att få till en intern uppslutning kring denna position.

Det är ett sätt att uttrycka vår position i olika sammanhang. Vad är vår uppfattning om vårt samhälle, vad som driver utveckling och vad det är viktigt att uppnå och fokusera kring. Det är väldigt viktigt, det är ett sätt att samla rörelsen kring vårt grunduppdrag, egentligen. [...] För att internt få en uppslutning. (Carlsson, intervju)

De politiska programmen erbjuder en form för organisationen att samla medlemmar, förtroendevalda, frivilliga och anställda kring organisationens uppdrag. I en intervju uttrycker den dåvarande ordförande också att de politiska programmen kan fungera som uppslagsbok och kompass för organisationen:

Vi har dem som en slags kompass, och som en uppslagsbok, kan man säga. Därför att det finns så otroligt mycket vi skulle kunna göra när det gäller alkohol och andra droger. Och då blir det tokigt om vi gör allt, eller tycker i allt. Så att programmet hjälper oss att se ”vad tycker vi i olika frågor, finns det frågor där vi faktiskt inte har tagit ställning, vad är viktigast för oss?” (Carlstedt, intervju).

Som kompass möjliggör de politiska programmen att prioritera mellan olika alternativ och begränsa antalet aktiviteter. De politiska programmen är dock inga handlingsplaner, utan ska ses mer som grundfundament, vilka definierar, beskriver och förklarar centrala begrepp i organisationens verksamhet.

Nej, inte handlingsplan, utan mer ett grundfundament, ”Vad menar vi med socialt arbete och vad är det för någonting? Och vad menar vi med förebyggande arbete?” (Moilanen, intervju).

I en av intervjuerna beskrivs de politiska programmen som en form av ”ideologiska dokument” som uttolkar och konkretiserar organisationens ställningstaganden i olika politiska frågor (Modigh, intervju). Andra dokument som styr IOGT-NTO:s inriktning och verksamhet kan vara otillräckliga för att uttrycka IOGT-NTO:s position eller få till en intern uppslutning i olika frågor. De politiska programmen skrivs istället fram med en ”lite fylligare text där man tar ställning i ett antal sakfrågor” (Modigh, intervju).

De politiska programmen är dock inte menade att vara tillgängliga och lättlästa som folders eller promemorior. De är inga ”kioskvältare” och ska inte heller finnas på varje medlems nattduksbord, som generalsekreteraren uttrycker det.

Det är ingen kioskvältare. Det är kanske inte det här som varje medlem har på sitt nattduksbord. Då är det snarare ett PM eller en folder om alkoholreklamen man ska ha, ”det är det här vi ska jobba med”. Men för den som verkligen vill bottsna i vad IOGT-NTO, hur vi egentligen hänger ihop, inför utbildningar, eller bara veta vad vi tycker, så är det rätt bra läsning (Moilanen, intervju).

Däremot finns de politiska programmen till för de medlemmar som vill fördjupa sig i organisationens politiska uppfattningar och hur olika ställningstagande hänger ihop med varandra. Beskrivningarna av de politiska programmen som kompasser antyder att de även kan fungera för att styra, prioritera mellan olika aktiviteter och kontrollera organisationens verksamhet och medlemmar. Till exempel fungerar de politiska programmen som en informationsskälla för nyanställda och för att prioritera resursfördelningar.

När folk är nyanställda, eller när media ringer och frågar ”vad tycker ni om det här?” Eller när vi ska lägga resurser i form av pengar, människor, vad står det i vårt program... Så det är verkligen ett dokument som används på en massa olika sätt, som just en kompass. (Carlstedt, intervju).

En intervju berör prioriteringen mellan olika aktiviteter i relation till de politiska programmen. I intervjun framkommer att det snarare är ett antal uttolkare av programmen som läser, är mer renläriga och därmed har rätt att använda de politiska programmen för att påpeka när medlemmar är ute och cyklar.

Men det är inte själva dokumentet i sig som så värst många sätter sig och läser. Utan jag skulle säga, det är ett fåtal företrädare, till viss del tjänstemän som jag var själv var, som är mer renläriga och använder programmet. Och som också därmed skulle ha rätt att

kunna säga till folk så här ”men så står det inte i vårt alkoholpolitiska program”. Alltså om man tycker att folk är ute och cyklar. (Modigh, intervju)

Uttalandet om möjligheterna till att korrigera medlemmars åsikter i olika frågor antyder att de politiska programmen har en kontrollerande funktion. I vissa hypotetiska sammanhang skulle även medlemmar kunna bli uteslutna med hjälp av de politiska programmen.

Tycker du så här så får du vara med i IOGT-NTO, tycker du inte så här då är det mer tveksamt”. Även om ingen har blivit utesluten på grund av att den inte håller med om programmen, mig veterligen har ingen blivit det. (Modigh, intervju)

Om enskilda individers uppfattningar överensstämmer med de politiska programmen går det bra att vara medlem i organisationen, i andra fall kan det vara tveksamt, även om exempel på personer som har uteslutits saknas i detta fall.

Varför programmen revideras

De politiska programmen i IOGT-NTO revideras och byts ut med jämna mellanrum. Ett av de återkommande skälen till varför programmen revideras anges vara för att information och ställningstaganden behöver uppdateras för att kunna vara aktuella och relevanta. De politiska programmen behöver med andra ord ”ses över med jämna mellanrum” som den dåvarande ordföranden uttryckte det under kongressen år 2009 (IOGT-NTO, 2009b). En illustration till detta skäl kan hämtas från ett beslutsunderlag till förbundsstyrelsen inför revideringen av det alkohol- och narkotikapolitiska programmet från 2003.

Sedan 2003 har sakpolitiska frågor skett på bland annat reklamens område, distansförsäljning av alkohol har tillåtits och debatten om gårdsförsäljning har tagit ny fart. Under 2008 kommer också alkohollagen att revideras och vissa beslut där kan påverka vår hållning. Vissa av de krav vi har kan också ha spelat ut sin roll för de närmaste åren. Vin & Sprit kan till exempel hinna säljas innan nästa kongress. När det gäller narkotikadelen av programmet kan det finnas anledning att bygga ut den något. Inte minst bör de beslut gällande metadon och subutex som antogs på kongressen i Uppsala 2007 fogas in i programmet. En kommande fråga som blir mer och mer aktuell är drogtestar i skolan (IOGT-NTO, 2008: 1).

Med andra ord har till exempel sakpolitiska frågor förändrats, lagar ska revideras och kongressbeslut inarbetas som alla motiverar att det politiska programmet ska revideras och uppdateras. De politiska programmen kan också bli överspelade och översprungna, och då är det dags att revidera dem.

Det blir ju så att ett program känns ibland lite överspelat. I varje fall till vissa, när man upplever att vissa centrala delar är liksom översprungna. Då är det dags för att göra en revision. (Carlsson, intervju).

Ett relaterat skäl till att de politiska programmen återkommande revideras anges vara för att förenkla, förkorta och språkligt utveckla de olika programmen (IOGT-NTO, 2009a). Att återkommande revidera programmen handlar också om att regelbundet föra en diskussion om vad organisationen ska göra med sina begränsade resurser.

Vad är viktigast att IOGT-NTO gör just nu? Ja, vi kan inte göra allt, vi har begränsat med resurser och begränsat med medlemmar”. Och då var det många ... I den frågan om man

hade rådslag om den, då höll ju ändå många med om att alkoholpolitiken, nykterheten och till viss del narkotikapolitiken var det viktigaste (Modigh, intervju).

Den före detta vice ordföranden beskriver att organisationen inte kan göra allt och därmed måste identifiera vilka frågor och vilken politik som anses vara mest angelägna. I intervjuerna diskuteras även mer symboliska skäl till varför de politiska programmen revideras. Det kan handla om att organisationen måste spegla tidsandan för att vara relevant vid köksborden.

Men om man tittar sakpolitiskt, så finns det ett behov av att vara relevant och aktuell och up-to-date. [...] Och sedan, som sagt, det här med att spegla tidsandan är inte helt oväsentligt heller. Det måste man. Man ska vara relevant och då måste man tänka i termer av ”vad diskuteras nu kring köksborden och vad tycker de är viktigt?” (Carlsson, intervju)

De politiska programmen bör vara relevanta och aktuella, inte minst vid köksborden. Ett annat skäl går att relatera till åsikter om att det är processen bakom att utveckla, producera och revidera programmen som är viktigare än det slutgiltiga resultatet i form av de politiska programmen.

Och det vill jag säga då, att processen bakom tillkomsten av ett program kanske är det viktigaste. Alltså den diskussion som föregår, för ofta tar det ganska lång tid att ta fram ett narkotikapolitiskt program eller ett nytt alkoholpolitiskt program. Där många diskussioner förs om allt, stort och smått. [...] Och den delaktigheten och processen, den är också ett led i att implementera vårt arbete och få förståelse för varför vi tycker som vi gör. Så att det tjänar också ett uppbyggnadssyfte, tycker jag. Alltså, programmet är det där och så står det i bokhyllan, men processen bakom är oftast viktigare. (Carlsson, intervju).

Programmet i sig kan stå i bokhyllan när det väl är färdigt, men det är tillkomsten av programmet som är det viktigaste. Förutom att processen möjliggör att medlemmar kan bli delaktiga och är en del av implementeringen kan processen också skapa utrymme för vissa grupperingar att engagera sig utan att behöva gå ut och göra jobbet.

Och sedan finns det olika specialintressen i en folkrörelse också. I en förbundsstyrelse sitter det ideologer, ofta, men det sitter också föreningsmänniskor som är väldigt fokuserade. De skulle nästan vilja gå ut och göra jobbet. [...] Alla de här krafterna måste ju få utrymme. Och då blir en programprocess en möjlighet för den typen av människor att engagera sig och det blir väldigt bra. Och de här andra, de fokuserar kanske på lite andra saker. Så det är också ett sätt att formera styrkorna och använda resurserna på ett bättre sätt. (Carlsson, intervju).

Ett mer specifikt skäl till varför de politiska programmen reviderades inför 2003 års kongress angavs i intervjuerna vara för att minska antalet program. Under kongressen 2001 beslutades om en annan form av, mer omfattande, revidering av de politiska programmen. Fram till denna punkt i tiden hade antalet politiska program ökat i antal och inriktningar. Vid den tidpunkten var exempelvis följande politiska program aktuella:

”IOGT-NTO-rörelsens drogsyn (från 1991), IOGT-NTO:s alkoholpolitiska program (från 1997), Narkotikapolitiskt handlingsprogram för IOGT-NTO-rörelsen (från 1991), IOGT-NTO-rörelsens HIV/AIDS-program (från 1989) och IOGT-NTO-rörelsens program mot läkemedelsberoende och missbruk (från 1991)” (IOGT-NTO, 2003).

Kongressen 2001 uppdrog därför åt förbundsstyrelsen att utarbeta ett förslag till ett mer samordnat drogpolitiskt program, och som skulle presenteras på kongressen år 2003. Det slutgiltiga förslaget var att ersätta ovan nämnda program med ett program. Tanken var att göra de politiska ställningstagandena i organisationen mer överskådligt och förstäligt för den enskilda läsaren.

Så det var väl ett sätt att göra det mer överskådligt och förhoppningsvis lite mer förstäligt för läsaren. Man kunde i ett dokument läsa var vi stod i aktuella frågor. Tidigare hade man fått gå lite olika program. Och dessutom var de skrivna med lite olika tidsanda, olika skribenter, var inte alltid synkroniserade heller. (Carlsson, intervju)

I utdraget från intervjun återkommer frågan om tidsandans betydelse kopplat till de problem som kan uppstå med olika tidsperspektiv samt olika skribenter.

Inför revideringen av 2009 års alkohol- och narkotikapolitiska program angavs som ett ytterligare skäl att det politiska programmet skulle kunna användas som källa för medlemmar genom att olika uppgifter skulle beläggas med källhänvisningar. ”Tanken är att programmet efter förbundsstyrelsens beslut i mars kompletteras med ett antal källhänvisningar så att programmet sedan i än större grad kan användas som källa för medlemmar och externa som vill veta var olika siffror som slängs i debatten egentligen kommer ifrån” (IOGT-NTO, 2009a: 1). Detta resonemang upprepades även under kongressen inför antagandet av det politiska programmet, det vill säga att ”källhänvisningar [har] lagts till för att underbygga krav och ställningstaganden i programmet” (IOGT-NTO, 2009b). Under kongressen efterfrågades fler källhänvisningar i allmänhet och i vissa fall i synnerhet, och kongressen uppdrog åt förbundsstyrelsen att ”programmet [skulle] ses över för att tillfogas ytterligare källhänvisningar” (IOGT-NTO, 2009b).

Kravet om källhänvisningar kombinerades med behovet att uppdatera de politiska programmen inför arbetet med att revidera 2015 års drogpolitiska program. I ett beslutsunderlag till förbundsstyrelsen redovisades ett antal delar av 2009 års politiska program som är eller kommer att bli problematiska. En av dessa delar beskrevs som gamla källor, vilket kunde komma att påverka trovärdigheten.

Gamla källor. En stor andel är från 2008 vilket ju är de senaste som fanns när programmet reviderades sist, en del källor är äldre. Trovärdigheten för vårt program ökar om källorna är så tidsaktuella som möjligt. (IOGT-NTO, 2013: 2).

Trovärdigheten för programmet anges i citatet öka ju mer tidsaktuella källorna är. I en av intervjuerna diskuterades på liknande sätt behovet av att införa och att uppdatera källhänvisningarna i de politiska programmen.

Jag tycker att det var gamla källor. Forskningsmässigt så det är inte säkert att forskningen har förändrats. Det är viktigt att det är tyngd bakom källorna och om källorna är gamla så vittrar programmet sönder allt eftersom från framför allt ett motståndarperspektiv. ”Ja men den där källan är från 2003, vad säger det om nu?” Så det är väldigt viktigt att det hela tiden är uppdaterat. (Engström, intervju)

Dåvarande kommunikations- och påverkanschefen uttrycker att det är osäkert om forskningsresultaten har förändrats, men för att källhänvisningarna ska uppfylla sitt syfte måste de uppdateras med jämna mellanrum. Alltför gamla källor anges återigen som en egenskap som kan uppfattas som mindre trovärdig i debatten.

Hur vetenskap används i programmen

Mot bakgrund av beskrivningarna ovan om målsättningar med de politiska programmen och varför de revideras över tid lyfts i det följande fram hur texterna i de politiska programmen hänvisar till vetenskap i olika former. Avsnittet börjar med hur programtexten använder vetenskap i relation till fenomenen forskning och kunskap. Därefter beskrivs hur referenser och fotnoter introduceras i programmen över tid och skäl till detta. Avslutningsvis presenteras hur IOGT-NTO i de politiska programmen hänvisar till forskning genom referenser i text, fotnoter och förekomsten av litteraturlistor.

Hänvisning till forskning

I stort sett alla politiska program som analyseras i denna studie hänvisar IOGT-NTO till forskning. Forskning åberopas till exempel när det gäller samband mellan olika faktorer samt utformning av samhällets politik. De politiska programmen lyfter också fram behovet av mer forskning samt betydelsen av forskningens villkor.

När det gäller samband som åberopas i de politiska programmen handlar det återkommande om relationen mellan alkoholkonsumtionen i ett land och antalet alkoholrelaterade skador. En illustration: "Forskare världen runt är nu eniga om att det finns ett samband mellan ett lands alkoholkonsumtion och omfattningen av alkoholskador" (IOGT-NTO, 1989b: 3). Detta samband återkommer i andra politiska program (IOGT-NTO, 1991a, c; 2015b). Det kan också handla om samband mellan total konsumtionen och rattfylleri (IOGT-NTO, 2003b; 2009c; 2015b). Andra samband lyfter fram hur vissa grupper i samhället lättare kan utveckla ett beroende. "Nyare forskning visar också att spänningssökande individer lättare utvecklar alkoholberoende än andra, vilket understryker vikten av att idrotts- och sportaktiviteter är alkoholfria" (IOGT-NTO, 1997: 7). Effekterna av höga åldersgränser samt samband mellan reklam och försäljning hänvisar också till forskning (IOGT-NTO, 2003b; 2009c; 2015b).

I 2015 års drogpolitiska program introduceras behovet av att hantera frågor relaterade till sprututbyten och cannabis som läkemedel. Exempelvis påtalas att forskning visar "att det inte går att påvisa att regelbundna besök för sprututbyte leder till social integration och således inte till att bryta ett beroende. Fokus bör i stället vara på de problem som sammanhänger med pågående beroende" (IOGT-NTO, 2015b: 22). I båda fallen hänvisas till forskning.

När det gäller utformningen av samhällets politik kan det röra frågan om huruvida politiken överensstämmer med forskningen: "En sådan politik står i överensstämmelse med den vetenskapliga forskningen som visat på sambandet mellan total konsumtion och alkoholskador" (IOGT-NTO, 1989b: 6). Forskning åberopas också som ett stöd för de politiska ställningstagande som görs i programmen. I det politiska programmet från år 2003 diskuteras exempelvis politikens effektivitet. "Sverige och IOGT-NTO måste arbeta mycket aktivt inom EU och dess medlemsstater, genom samarbete med alkoholrestriktiva organisationer i dessa länder och på politisk nivå, för att vinna gehör för den alkoholpolitik som vi med stöd av kunskap, forskning och erfarenhet vet är effektiv" (IOGT-NTO, 2003b).

I en enkel jämförelse mellan de olika politiska programmen, inte minst mellan 2003 och 2009 års alkohol- och narkotikapolitiska program, framkommer att hänvisningar till forskning i vissa sammanhang tillmäts en tilltagande betydelse. Ett exempel på detta rör påståenden om samband mellan reklam och försäljning. I programmet från år 2003 påstås att "[r]eklam ökar försäljning och konsumtion" utan vidare stöd från forskning, referenser eller källhänvisningar

(IOGT-NTO, 2003b). Motsvarande formulering från 2009 års program hänvisar både till forskning och beläggs med fotnot: ”[d]en befintliga forskningen visar att reklam ökar försäljning och konsumtion” (IOGT-NTO, 2009c). Ett annat exempel rör samhällets stöd till information om alkohol, där kvalitetskrav byts ut mot forskning:

Samhällets stöd till information om alkohol ska vara kopplat till *kvalitetskrav* och hållas fritt från inflytande från alkoholindustrin (IOGT-NTO, 2003b, författarens kursivering).

Samhällets stöd till information om alkohol ska vara kopplat till *forskning* och hållas fritt från inflytande från alkoholbranschen (IOGT-NTO, 2009c, författarens kursivering).

Samhällets stöd till information om alkohol ska som det framstår i programmen numer vara kopplat till forskning snarare än enbart kvalitetskrav. De politiska programmen diskuterar också behovet av mer forskning. Det kan röra forskningens inriktning, som till exempel konsumtionsutvecklingen i Sverige eller inverkan på barn och ungdomars uppväxtmiljöer:

Alkoholforskningen skall följa konsumtionsutvecklingen i olika grupper av befolkningen med hjälp av regelbundna statistiska stickprovsundersökningar med både större djup och större bredd än vad som nu sker. Forskningen ska också kartlägga den oregistrerade konsumtionen och dess fördelning på konsumtionsgrupper. Alkoholens inverkan på barns- och ungdomars uppväxtmiljöer bör också bli föremål för ökad forskning (IOGT-NTO, 1989a: 12).

Annan forskning som behöver utvecklas enligt programmen inkluderar, riskmiljöer, riskkonsumtion och forskning om alkoholundervisning (IOGT-NTO, 1997) eller forskning om alkoholreklam samt jämförande forskning mellan länder i Europa (IOGT-NTO, 2003b; 2009c; 2015b). Forskningen bör dessutom kännetecknas i tilltagande grad av en tvärvetenskaplig inriktning, garanteras möjligheter till långsiktig planering, bedrivs inom olika discipliner, som psykologi, sociologi, samhällsekonomi och medicin samt ha ett genusperspektiv (IOGT-NTO, 1989a; 2009c; 2015b).

Det är dock långtifrån all forskning som efterfrågas. Forskningens kvalitet verkar bero på förutsättningar för dess tillkomst. Exempelvis måste alkoholforskningen göras ”ekonomiskt oberoende av privat-intressen” (IOGT-NTO, 1989a: 12).

För att undanröja varje som helst misstanke om att forskningen inte skulle fungera oberoende av ovidkommande intressen, måste samhället dels se till att sådana hålls borta från forskningen, dels också tillföra denna erforderliga ekonomiska resurser (IOGT-NTO, 1989a: 12).

I programmen framhålls att utan detta oberoende finns det en risk för att forskningen misstänkliggörs och det är i samhällets intresse att undvika detta genom att tillföra forskningen tillräckliga resurser. Detta krav återkommer i andra politiska program (IOGT-NTO, 1997, 2003b, 2009c; 2015b). Exempelvis understryker det alkoholpolitiska programmet från 1997 betydelsen av forskningens oberoende: ”Det allmännas forskning kring alkohol och alkoholskador ska bedrivs oberoende av alkoholindustrin eller andra som har intresse av ökad alkoholkonsumtion” (IOGT-NTO, 1997: 10).

Det finns också exempel i programmen på forskning som ifrågasätts, även om det hör till undantagen. Runt millennieskiftet lyfts vetenskapliga studier fram i media som förordar måttlig alkoholkonsumtion av hälsoskäl. Under en period finns det tecken på att IOGT-NTO

vacklar i sitt ställningstagande. På kongressen år 2003 diskuteras också ”de negativa följderna av den forskning som talar om att alkoholen är bra för kroppen” (IOGT-NTO, 2003c: 17). Det beslutas följaktligen att IOGT-NTO ska ”bevaka forskning kring alkoholens ’förmodade nyttighet’ och medicinska skador för att motverka den propaganda som finns i populär- och vetenskaplig press” (IOGT-NTO, 2003c: 17). Utdrag från det alkoholpolitiska programmet från 2003 kan illustrera denna tendens till ambivalens.

En låg alkoholkonsumtion har enligt vissa forskningsrapporter inga negativa hälsomässiga effekter. Det hävdas i vissa rapporter att alkohol kan motverka hjärt-, kärl- och demenssjukdomar när den dricks i små mängder av människor i relativt hög ålder (IOGT-NTO, 2003b).

Men trots ”eventuella marginella hälsofördelar” med en låg alkoholkonsumtion menar IOGT-NTO att forskningen som hävdar detta kan ifrågasättas och att de negativa effekterna överväger.

IOGT-NTO menar att denna forskning kan ifrågasättas beträffande urval och metoder och behöver en grundlig utvärdering. Oavsett eventuella marginella hälsofördelar är emellertid de negativa effekterna – som beroende, våld, sociala och medicinska skador – så väldokumenterade och för individer och samhälle så belastande, att de måste motverkas genom en aktiv och konsekvent alkoholpolitik (IOGT-NTO, 2003b).

Förutom att forskningsresultaten ifrågasätts i sig kan denna forskning i fråga också kritiseras utifrån urval och metoder. Ett annat exempel där forskningen ifrågasätts är i ett beslutsunderlag till förbundsstyrelsen inför 2015 års revidering av det drogpolitiska programmet. I samband med en diskussion om sprututbyte klargörs att forskningen inte är entydig på området och att det går att finna forskningsstöd för båda sidor i debatten (IOGT-NTO, 2015a).

Det är dock sällan som forskningen ifrågasätts eller vetenskapens status diskuteras explicit i de politiska programmen eller under arbetet med att revidera och uppdatera programmen. I linje med detta saknar de politiska programmen också hänvisningar till forskning som motsäger uppfattningar i de politiska programmen. Detta mönster diskuteras i en av intervjuerna. En före detta ordförande menar att den typen av hänvisningar inte skulle vara intressanta och att de potentiellt skulle kunna motverka programmets syften.

Då skulle jag snarare välja att inte åberopa tveksam forskning. Det tror jag är en bättre väg. Om det är skakighet i de vetenskapliga stöden, då får man kanske undvika att åberopa det skakiga. Utan det vi har lyft fram det handlar väldigt mycket om att bekräfta för oss att det finns ett stöd för det vi tycker - i vetenskap och beprövad erfarenhet. Det är syftet. Programmet ska bli så kraftigt som möjligt. Inte innehålla mått av tvivel. (Carlsson, intervju)

Snarare än att visa på vetenskap som både stödjer och inte stödjer programmets uppfattningar handlar det om att undvika att åberopa tveksamma forskningsresultat samt att lyfta fram den vetenskap som stödjer IOGT-NTO:s uppfattningar.

Hänvisningar till kunskap

Utöver att hänvisa till forskning refererar de politiska programmen återkommande till kunskapsbegreppet och dess betydelse. I första hand handlar det om att sprida kunskap, då de politiska programmen slår fast att information kan påverka människors drickande.

Efterfrågan på alkohol, människors intresse av att använda alkohol, kan påverkas. Detta kan ske med information, marknadsföring och aktiviteter som ger alternativ till alkoholbruk. Ett folk som inte är intresserat av att dricka alkohol kommer inte heller att bli alkoholskadat. Därför är det viktigt att arbeta för att sprida kunskap om alkohol och dess risker, och att erbjuda fler alkoholfria aktiviteter. (IOGT-NTO, 1997: 6)

Ett folk som inte är intresserat av att dricka alkohol kommer inte heller att bli alkoholskadat. Kunskapsförmedling och utbildningsverksamhet ska därför riktas mot olika målgrupper, ”till exempel föräldrar, lärare, arbetsledare och föreningsledare” (IOGT-NTO, 1997: 7). Det handlar också om att sprida kunskap till medlemmar samt övriga i Sverige och i andra länder. Även i folkrörelserna ”är behovet av ökad kunskap [...] stort. Folkrörelserna bör inbjudas att delta i seminarier och utbildningar” (IOGT-NTO, 1991a: 5). I det politiska programmet mot läkemedelsberoende och missbruk från 1991 riktas kunskapsspridningen även mot blivande läkare och annan personal om hälso- och sjukvård.

IOGT-NTO rörelsen anser att en översyn bör ske av läkarutbildningen med syfte att ge ett ökat utrymme för beroendelära. Kunskap om hur man avslutar och trappar ned en påbörjad behandling samt kunskap om alternativ till beroendeframkallande läkemedel är andra moment som ska betonas i utbildningen. Även den övriga personalen inom hälso- och sjukvården bör få en ökad medvetenhet och kunskap om hur man bemöter människor i kris, samt ökade kunskaper i ämnet beroendelära (IOGT-NTO, 1991a: 5).

Det verkar också finnas vissa mötesplatser som är mer lämpade för att sprida kunskap om riskerna med exempelvis alkohol. ”Skolor, vårdcentraler (inklusive mödravårdscentraler och barnavårdscentraler), företagshälsovård och arbetsplatser är naturliga resurser för att sprida kunskap om riskerna med alkohol” (IOGT-NTO, 1997: 12; se också 2015b). Vilken kunskap som ska spridas diskuteras också, exempelvis kunskap om sex och samlevnad i allmänhet samt HIV/Aids i synnerhet. Ett exempel: ”IOGT-NTO-rörelsen skall verka för att kunskap sprids om en öppen syn på sex och samlevnad, vilket ger insikt om behovet av och kunskap om säkrare sex” (IOGT-NTO, 1989b: 2). IOGT-NTO ska också i sitt ”internationella arbete dels informera och sprida kunskap om HIV/AIDS, dels verka för medicinsk och humanitär hjälp” (IOGT-NTO, 1989b: 4-5). I likhet med att forskningen ska vara oberoende ”från påverkan av alkoholindustrin och andra som har intresse av alkoholförsäljning” ska även kunskapsspridningen om alkohol och andra droger vara fri från inflytande av alkoholindustrin (IOGT-NTO, 2015b: 19).

Syftet med att sprida kunskap anges slutligen vara att få till stånd förändringar i människors beteenden och att påverka lagstiftningen. I det politiska programmet för HIV/Aids sägs exempelvis att kunskapsspridningen ska kunna förhindra och motarbeta isolering och fördömande av smittade och sjuka (IOGT-NTO, 1989b: 2). I andra sammanhang kan ”(g)oda kunskaper i kombination med ett socialt och opinionsmässigt tryck [...] förhindra att en mängd ungdomar avstår från att prova på narkotika eller slutar om de redan börjat” (IOGT-NTO, 1989c: 7). Det är också ”hög tid att med kunskaper om alkoholens effekter som underlag genom lagstiftning besluta om en alkoholfri representation för stat och kommun” (IOGT-NTO, 1989a: 12). Liknande resonemang går att finna i andra politiska program (IOGT-NTO, 2003b; 2009c).

Skäl till att vetenskap används i de politiska programmen

I intervjuerna resonerar respondenterna kring varför vetenskap används i de politiska programmen mer allmänt. En uppfattning bland respondenterna är att organisationens verksamhet bör drivas av mer än bara tyckande, till exempel vad som fungerar och inte fungerar när det gäller att minska skadorna av alkohol.

Det som vi ska driva politiskt, det kan inte bara vara någon slags tyckande rakt ut i luften, utan vi måste kolla vad det är som fungerar och inte fungerar. Om man vill minska skadorna av alkohol till exempel, vad vet vi då? Vad vet vi om vad som hjälper då? Och då har vi lutat oss mycket mot WHO, som ju hela tiden tar fram rapporter om vilka åtgärder de ser, över hela världen (Carlstedt, intervju).

Tyckandet särskiljs från rapporter om vad som fungerar, enligt utdraget ovan, men även från forskning och det oseriösa. Ett exempel på detta från en intervju: ”Vi ska vara seriösa, vi ska inte bara tycka saker ur luften, utan vi ska också basera det på forskning” (Moilanen, intervju). Att använda vetenskap ökar också möjligheterna till effektivt politiskt påverkansarbete, framförallt mot beslutsfattare och i relation till exempelvis EU. IOGT-NTO bedriver inte forskningen, men organisationen använder gärna forskningen för ett kraftfullt understöd för den rådande uppfattningen.

Så att forskningen har blivit väldigt viktig för att kunna driva effektivt påverkansarbete, framför allt mot beslutsfattare och beslutsfunktioner. Där EU har förändrat lite grand, hela spelplanen. Vi bedriver inte forskning, men vi använder gärna forskningen i sammanhang där den självklart gynnar oss och blir kraftfullt eldunderstöd för den uppfattning vi har. Vi har ju alltid tyckt att mindre alkohol ger färre skador. Kan man sedan klä det i vetenskapligt stöd, blir det ju väldigt kraftfullt. (Carlsson, intervju)

Vetenskapen används med andra ord där det gynnar IOGT-NTO och ger argument för de uppfattningarna organisationen har. Om uppfattningarna presenteras vetenskapligt blir det politiska påverkansarbetet mer kraftfullt. Ett ytterligare skäl till att vetenskap används är att det kan fungera som stöd i konflikter med andra aktörer, gärna då andra aktörer åberopar andra vetenskapliga studier.

Det har kommit studier som har varit vetenskapliga – möjligtvis med bristande empiri eller så om man vill kritisera själva studierna – men som ändå har framställts som vetenskapliga, och som då har visat fördelar med att dricka alkohol. Och då tror jag att det har varit viktigt för IOGT-NTO att försöka lyfta fram den ”viktiga” forskningen eller att ”vi minsann också hade forskningsstöd för våra åsikter.” Så att det inte skulle vara som att den andra sidan hade forskningsstödet och vi stod utan. Och då blev det lite mer att man slog varandra i huvudet med olika forskningsrapporter. (Modigh, intervju).

I konflikter kan vetenskap användas för argumentation, för att inte stå utan detta forskningsstöd och för att slå motståndaren i huvudet med.

Referenser och källhänvisningar introduceras

Ett flertal av de politiska programmen refererar till forskning och kunskap, men saknar referenser, källhänvisningar eller litteraturlistor. Detta gäller till exempel de politiska programmen för alkohol, HIV/Aids och narkotika från 1989 (IOGT-NTO, 1989a, 1989b, 1989c) det politiska programmet för narkotika från 1991 (IOGT-NTO, 1991c), det alkoholpolitiska programmet från 1997 (IOGT-NTO, 1997) samt det alkohol- och narkotikapolitiska programmet från 2003 (IOGT-NTO, 2003b).

Över tid sker dock ett antal förändringar när det gäller referenser, källhänvisningar och litteraturlistor. Inom ramen för det empiriska materialet utgör det politiska programmet mot läkemedelsberoende och missbruk från 1991 ett tidigt exempel på denna trend (IOGT-NTO, 1991a). I programmet finns både källhänvisningar och en litteraturlista. Ett annat trendbrott sker i samband med att det alkohol- och narkotikapolitiska programmet antas år 2009 (IOGT-NTO, 2009c). Även om det saknas källhänvisningar i den löpande texten, finns det mer än tjugo fotnoter, i vilka texten kommenteras eller hänvisningar till andra texter görs. Mönstret med avsaknad av löpande källhänvisningar men med fotnoter upprepas i det drogpolitiska programmet från år 2015 (IOGT-NTO, 2015b).

I några av intervjuerna diskuteras trendbrottet när det gäller källhänvisningar i och med antagandet av det alkohol- och narkotikapolitiska programmet under 2009 års kongress. Den dåvarande ordföranden var drivande bakom introduktionen av fotnoter, och beskriver argument för att ha fotnoter, inklusive möjligheten för läsaren av programmet att undersöka varifrån olika delar av programmet kommer ifrån.

Det var jag som drev igenom de berömda fotnoterna. Och det var ett jättestort motstånd i organisationen, att ”vi är en folkrörelse, vi ska inte ha texter med fotnötter i”. Men min idé var ju just att man hela tiden ska kunna kolla ”var kommer det här ifrån? De påstår det här, men vad är det för källa?” Att sätter man det i en fotnot, då kan läsaren strunta i det om man vill, man kan bara läsa vidare, och undrar man ”var kommer det här ifrån?”, så ska man kunna se det (Carlstedt, intervju).

Den dåvarande ordföranden beskriver också motståndet inom organisationen till fotnoter, där föreställningar om fotnoter och folkrörelser kan stå i konflikt med varandra. Motståndet inom IOGT-NTO till att införa fotnoter diskuteras även i en annan intervju: ”Och jag vet att det fanns röster i förbundsstyrelsen som inte tyckte det, som sade att ’varför ska vi ha fotnoter i vårt program? Det är ju vårt alkoholprogram. Vi kan väl köra på att tycka?’” (Moilanen, intervju). En parallell förklaring är folkrörelsens folkbildande ambitioner, där fotnoterna möjliggör att ha med källor till vissa av de påståenden som görs inom ramen för programmen.

En sak som föddes i det där var att vi såg ändå det här programmet som ett folkbildande program för de som vill veta mer, och vi var rätt överens om att vi är duktiga på att säga, det här som vi har pratat om förut, att ”forskning visar att ...”, men det finns aldrig några källor, eller det fanns aldrig några sådant där. Vore det inte en idé att om vi ändå gör det här så tar vi med källan? Och därför är de här fotnötterna som inte har funnits förut, är ett sätt att visa det. (Moilanen, intervju).

Organisationsföreträdare hade varit bra på att prata om vad forskningen visar, men det hade aldrig funnits några källor. En tredje person hänvisar mer till externa intressenters önskan om att följa argumentationen med hjälp av källor och litteraturlistor, och anger att fotnoternas tillkomst mer springer ur ett så kallat konsumentintresse.

Ja, för dem som vill kan man gå lite djupare och titta vad stöden är i den uppfattningen på. Och det var nog mer för externt bruk egentligen, alltså att de som ville intressera sig för våra program och journalister och andra skulle kunna se att det här är det de baserar sin programsyn på. Så det var ett konsumentintresse, kan man väl säga. (Carlsson, intervju)

Att externa aktörer i ökande grad efterfrågar källor kan också ha drivit på utvecklingen mot fotnoter i de politiska programmen. ”Det dög inte längre att bara säga att ’forskningen visar’”

(Modigh, intervju). I en annan av intervjuerna diskuteras inte bara skälen till varför fotnoter infördes och fortfarande behövs i de politiska programmen, utan också kriteriet för när fotnoter används: ”framför allt på ställen där vi känner att vi behöver bevisa att det här inte är ideologiskt tyckande utan det här är vetenskap som gör att vi tycker det här, då har vi också skrivit in källorna för vi har tyckt att det är viktigt” (Engström, intervju).

Hur referenser och källhänvisningar används

I en närläsning av hur IOGT-NTO använder referenser, källhänvisningar och litteraturlistor framkommer ett antal mönster. Det första rör förekomsten av litteraturlistor och redovisning av det bakomliggande arbetet med att identifiera den litteratur som används. Trots förekomsten av källhänvisningar saknar de politiska programmen från 1991, 2003, 2009 och 2015 ett explicit resonemang om hur litteratursökningen har gått till, och programmen från 2003, 2009 och 2015 saknar dessutom litteraturlistor.

Det andra mönstret rör karaktären på den litteratur som används. De flesta texter som hänvisas till eller förekommer i litteraturlistorna i de politiska programmen tillhör inte kategorin traditionell vetenskap, så som den definieras i denna text, i form av publikationer granskade av andra forskare. Litteraturen omfattar exempelvis texter producerade av Socialstyrelsen, Svenska läkarsällskapet, Statens folkhälsoinstitut, tidningen *Alkohol och narkotika*, böcker publicerade i nykterhetsrörelsens eget förlag (Sober förlag), propositioner, EU-direktiv, Vägverket, WHO, Trafikverket eller rapporter från andra ideella föreningar (till exempel IOGT-NTO, 1991a; 2009c; 2015b). Detta mönster diskuteras i en av intervjuerna.

När vi säger att vi använder oss av forskning så skulle jag säga att vi skulle kunna ta fram väldigt mycket mer. Vårt eget behov det är att hitta källor som styrker det vi tycker tillräckligt mycket för att motivera politiker. Och då räcker Missbruksutredningen och Folkhälsomyndighetens rapporter. [...] Och då skulle vi säga att vi räknar det som vetenskapliga källor. De kanske inte är det ur ett krasst vetenskapligt perspektiv men för oss är det ”good enough”. (Engström, intervju).

I utdraget ovan framkommer att det finns olika uppfattningar om vad som ska definieras som vetenskap samt att det finns olika former av kunskapsbehov, där andra texter än de traditionellt vetenskapliga kan vara tillräckliga för att styrka organisationens uppfattningar. Ett relaterat mönster till hänvisningar till andra texter än traditionell vetenskap är källhänvisningar av ren upplysningskaraktär, som till exempel vilka målen är i en nationell handlingsplan, EU-direktiv, svensk lagstiftning eller vilka grundprinciperna är i den svenska alkoholpolitiken (IOGT-NTO, 2009c; 2015b).

Det finns dock några undantag till detta mönster. I exempelvis det politiska programmet från 2009 förekommer i fotnoter ett antal källhänvisningar till det som kan beskrivas som mer traditionell vetenskap, exempelvis artikeln ”Moderate alcohol use and reduced mortality risk: systematic error in prospective studies” från *Addiction Research and Theory* eller ”Alcohol consumption and the preventive paradox” från *British Journal of Addiction* (IOGT-NTO, 2009c). Även i det drogpolitiska programmet från år 2015 förekommer mer traditionella vetenskapliga referenser (IOGT-NTO, 2015b). Exempelvis hänvisas flera gånger till boken *Alcohol: No ordinary commodity* publicerad år 2010 på Oxford University Press. Programmet hänvisar också till några olika vetenskapliga artiklar, inklusive ”Age at First Drink and the First Incidence of Adult - Onset DSM - IV Alcohol Use Disorders” i tidskriften *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* eller ”Ten-year prospective study of public health problems associated with early drinking” från *Pediatrics*.

Förekomsten av källhänvisningar och litteraturlistor betyder dock långtifrån att alla delar av innehållet i de politiska programmen ges vetenskapligt stöd. I det politiska programmet mot läkemedelsberoende och missbruk från 1991 beläggs enbart enstaka fakta, som konsumtionsutveckling av sömnmedel och lugnande läkemedel mellan 1965 – 1969, att det kan förekomma fördröjd abstinens vid alkoholberoende samt att ungefär hälften av alla kvinnor över 80 år använder sömnmedel och lugnande medel (IOGT-NTO, 1991a). Resterande delar av det politiska programmet saknar källhänvisningar.

Ett liknande mönster återfinns i de politiska programmen från 2003, 2009 och 2015. I programmet från 2003 finns det källhänvisningar till påståendet att alkohol är den drog som används mest i Sverige, sambandet mellan alkoholkonsumtion och HIV/Aids samt effekterna av en framflyttad alkoholdebut (IOGT-NTO, 2003b). I programmet från 2009 beläggs sporadiska fakta som att enbart upplysning inte leder till förändringar i alkoholbruk, hur många barn som växer upp i hem där det förekommer riskfylld konsumtion av alkohol eller samhällets kostnader för alkoholskador (IOGT-NTO, 2009c). Andra exempel på källhänvisningar rör faktorer som påverkar alkoholkonsumtion och alkoholrelaterade skador, fördelarna med ett statligt kontrollerat försäljningsmonopol samt relationen mellan reklam och försäljning (IOGT-NTO, 2009c). I programmet från 2015 finns källhänvisningar till vitt skilda diskussioner, allt från medicinska skador av alkohol, påverkan på förmågan till att köra bil till svenskars uppfattning om relationen mellan alkohol och icke-smittsamma sjukdomar (IOGT-NTO, 2015b). Andra exempel inkluderar samhällskostnader för drogmissbruk och möjliga besparingar, effekter av en restriktiv alkoholpolitik, varningstexters effektivitet, tillgänglighetens påverkan på alkoholkonsumtionen och dödlighet som en konsekvens av rattfylleri (IOGT-NTO, 2015b).

Betydande delar av de politiska programmen från 2003, 2009 och 2015 saknar dock källhänvisningar. Paradoxalt nog finns det också källhänvisningar till argument om att det saknas tillräcklig med forskning. Ett exempel kan hämtas från det politiska programmet mot läkemedelsberoende och missbruk från 1991. Enligt programmet saknas det statistik för att beräkna ekonomiska konsekvenser av läkemedelsberoende eller att läkaren bör ha regelbunden kontakt med patienter och ta ansvar för att medicinering avslutas (IOGT-NTO, 1991a).

Vetenskapens status i organisationen

Inom ramen för intervjuerna fördes också diskussioner om vetenskapens status i allmänhet och i IOGT-NTO samt de politiska programmen i synnerhet. Exempelvis framkommer det att vetenskap är långtifrån entydig samt att en av folkrörelsernas roller är att tolka vetenskapen.

Och forskningen är inte entydig heller. Dels finns det olika uppfattningar om vissa saker, men där det även finns en gemensam uppfattning, så är det inte självklart att slutsatserna från forskarnas sida dras. Hur det här ska implementeras och användas i en samhällspolitisk debatt eller kontext. Det tycker jag är folkrörelsens viktiga roll (Carlsson, intervju).

Inte nog med att vetenskapen är mångtydig, det har också blivit svårare att förhålla sig till den vetenskap som produceras samt huruvida resultaten är robusta över tid. ”Och egentligen är det inte färdiga resultat ofta, utan det är hypoteser som inte ens har bekräftats, genom att under lång tid återupprepas i kontrollerade former, utan man har en hypotes och så bekräftar den

undersökningen hypotesen, men det är inte självklart att det är det vetenskapliga resultatet” (Carlsson, intervju).

För en organisation med ideologiska förtecken finns det även utmaningar i eventuella konflikter mellan vetenskapliga resultat och organisationens ideologi.

Ibland, oftast 90% av fallen, hänger vår ideologi ihop med forskningen eller vår ideologi bygger på forskningen. [...] Men ibland har vi ju ideologiska synpunkter eller utgångspunkter som gör att det inte riktigt stämmer med forskningen. Det är ju då jag tycker att det blir utmanande och spännande (Engström, intervju).

I de flesta fallen hänger forskningen och ideologin ihop, men det finns ideologiska synpunkter som inte gör det, och det är då utmaningarna framträder. I några av intervjuerna anges att eventuella konflikter mellan vetenskap och ideologi löses med att låta ideologin ge vika (Engström, intervju; Carlsson, intervju).

Då kommer det ju att svida och folk kommer vara lite motsträviga och folk kommer säga att det där tror jag inte på, den där forskningen kan nog inte riktigt stämma. Men när man ändå till slut har landat i att det är det här forskningen faktiskt säger och det inte är en undantagsstudie som har landat i det här hux flux, då skulle jag verkligen säga, att då ställer vi om. (Engström, intervju)

Även om IOGT-NTO inte aktivt letar efter vetenskap som utmanar ideologin, kan ideologin gradvis förändras om forskningen är entydig. I utdraget nedan anges att det kan vara besvärligt att ändra ideologin, men att det är ett resultat av vetenskapliga rön. Samtidigt räcker det inte med enstaka forskare, hypoteser eller en rapport för att organisationens ska ändra sin uppfattning och ståndpunkt samt byta färdväg.

I så fall ska de ha jävligt mycket stöd. Det är inte bara en forskare då, från Idrottshögskolan som kommer och säger att alkohol är bra för idrottsprestationer. Det måste till jävligt mycket mer för att jag ska tro på honom. [...] Alltså, för att man ska ändra ståndpunkt och byta färdväg, då måste det vara ett massivt, då räcker det inte med någon enstaka rapport eller någon hypotes, det går inte. (Carlsson, intervju)

Det måste till mycket mer forskning än den enskilda rapporten för att företrädare för IOGT-NTO ska ändra sina uppfattningar.

Det finns också ett antal avvägningar att ta hänsyn till när det gäller att använda vetenskap i de politiska programmen. Det gäller till exempel att ta hänsyn till att det politiska programmet varken är eller ska vara en vetenskaplig text. Det handlar exempelvis om hur mycket av den vetenskapliga akribin som ska inkluderas i programmen.

Och då är ju frågan: Hur uttrycker man den forskningen? Därför att tanken är ju att det vi skriver ska inte vara vetenskapliga artiklar eller rapporter, utan vi är ju en folkrörelse, och våra medlemmar måste kunna läsa vad det står och förstå vad det står. Och även utanför organisationen. Så det där är en svår balans, när man då beskriver vad forskningen säger, hur mycket ska man till exempel namnge enskilda forskare, enskilda rapporter, enskilda avhandlingar? Och hur mycket ska man bara sätta i någon slags källförteckning, ”det här materialet har vi utgått från” (Carlstedt, intervju).

De politiska programmen måste kunna läsas av organisationens medlemmar och andra aktörer. Det behövs med andra ord en balans mellan folkrörelsens krav och att beskriva vad

forskningen säger. Sammantaget uttrycker generalsekreteraren att organisationen har hittat en balans i avvägningarna. Om en källa går att identifiera är det gott nog.

Vi gjorde en balans i det, i förhållande till hur mycket vi ska lägga ner på det här, hittar vi en källa så är det bra. Så, det är gott nog. Vi behöver inte göra ... för det är trots allt vårt alkohol- och narkotikapolitiska program, som är mer ideologiskt baserat. (Moilanen, intervju)

Och i slutändan anser generalsekreteraren att organisationen inte behöver göra mer med hänvisning till att det till syvende och sist handlar om ett politiskt program som är mer ideologiskt baserat.

Analys av de empiriska resultaten: Ett vetenskapligt perspektiv

I denna del av rapporten sammanfattas först de empiriska resultaten. Resultaten analyseras därefter med hjälp kriterier för en systematisk litteraturoversikt. Avslutningsvis erbjuds en tolkning av de empiriska och analytiska resultaten med stöd i nyinstitutionell teori.

En sammanfattning av de empiriska resultaten

Studiens första forskningsfråga rör när och hur vetenskap används i de politiska programmen. Ett inledande empiriskt resultat är att i stort sett alla politiska program som analyseras i denna studie hänvisar IOGT-NTO till forskning. Forskning åberopas till exempel när det gäller samband mellan olika faktorer samt utformning av samhällets politik. Utöver att hänvisa till forskning refererar de politiska programmen även till kunskap och dess betydelse. I första hand handlar det om att sprida kunskap, men det rör även lämpliga mötesplatser för att sprida kunskap och vilken kunskap som ska spridas. I en enkel jämförelse mellan de politiska programmen över tid framkommer också att hänvisningar till forskning och kunskap tillmäts en tilltagande betydelse. De politiska programmen lyfter vidare fram behovet av mer forskning samt betydelsen av främja bättre och andra villkor för forskningen.

Det är dock långtifrån all forskning som efterfrågas. Forskningens kvalitet anges bero på förutsättningar för dess tillkomst, och alkoholforskningen ska helst vara oberoende av ekonomiska intressen. Det är vidare sällan som forskningens resultat ifrågasätts eller vetenskapens status diskuteras explicit i de politiska programmen. I linje med detta saknar de politiska programmen också hänvisningar till forskning som motsäger uppfattningar i de politiska programmen. Snarare än att visa på vetenskap som både stödjer och inte stödjer programmets uppfattningar verkar det handla om att undvika att åberopa tveksamma forskningsresultat samt att framförallt lyfta fram den vetenskap som stödjer existerande uppfattningar.

I intervjuerna diskuteras varför företrädare för organisationen anser att vetenskap bör användas i de politiska programmen. En uppfattning bland respondenterna är att organisationens verksamhet bör drivas av mer än bara tyckande, till exempel när det gäller vad som fungerar och inte fungerar för att minska skadorna av alkohol. Att använda vetenskap ökar också möjligheterna till effektivt politiskt påverkansarbete. Vetenskap bör användas i påverkansarbetet när det gynnar IOGT-NTO och ger argument för de uppfattningarna organisationen har. Ett ytterligare skäl till att vetenskap används är att det kan fungera som stöd i konflikter med andra aktörer, gärna då andra aktörer åberopar andra vetenskapliga studier.

Ett annat empiriskt resultat från studien är att i ett flertal av de politiska programmen hänvisar IOGT-NTO till forskning och kunskap, men saknar referenser, källhänvisningar eller litteraturlistor. Över tid sker dock ett antal förändringar när det gäller detta. En illustration på denna förändring är det alkohol- och narkotikapolitiska programmet från år 2009. Även om det saknas källhänvisningar i den löpande texten, finns det mer än tjugo fotnoter, i vilka texten kommenteras eller hänvisningar till andra texter görs. I några av intervjuerna diskuteras detta trendbrott. Skäl till att inkludera fotnoter handlar bland annat om att möjliggöra för medlemmar i organisationen att undersöka varifrån olika delar av programmet kommer ifrån, folkrörelsens folkbildande ambitioner samt efterfrågan från externa aktörer.

Ett ytterligare empiriskt område i studien rör hur IOGT-NTO använder referenser, källhänvisningar och litteraturlistor. Trots förekomsten av källhänvisningar saknar de politiska programmen från 1991, 2003, 2009 och 2015 ett explicit resonemang om hur litteratursökningen har gått till, och programmen från 2003, 2009 och 2015 saknar dessutom litteraturlistor. När det gäller karaktären på den litteratur som används tillhör den inte kategorin traditionell vetenskap i form av publikationer granskade av andra forskare, utan snarare texter producerade av myndigheter och andra ideella organisationer. I en av intervjuerna diskuteras detta och respondenten anger att andra texter än de traditionellt vetenskapliga kan vara tillräckliga för att styrka organisationens uppfattningar. Ett relaterat mönster är att några källhänvisningar mer används för att definiera begrepp eller upplysa läsaren snarare än att belägga olika uppfattningar. Det finns dock några undantag till detta mönster. I exempelvis det politiska programmet från 2009 förekommer i fotnoter ett antal källhänvisningar till det som kan beskrivas som mer traditionell vetenskap. Även i det drogpolitiska programmet från år 2015 förekommer mer traditionella vetenskapliga referenser. Betydande delar av de politiska programmen från 2003, 2009 och 2015 saknar dock källhänvisningar. Intressant nog finns det också källhänvisningar till argument om att det saknas tillräcklig med forskning.

En analys utifrån ett vetenskapligt perspektiv

Studiens andra forskningsfråga rör i vilken grad vetenskap används i de politiska programmen med vetenskapliga metoder. I den här studien används den systematiska litteraturöversikten både som ett exempel av idealkaraktär på ett vetenskapligt perspektiv och som ett analytiskt ramverk. Det senare betyder att de empiriska resultaten i studien här analyseras med hjälp av de steg, rekommendationer och krav som kännetecknar en systematisk litteraturöversikt (Forsberg & Wengström, 2013; Gough, Oliver & Thomas, 2012).

Det övergripande resultatet av en sådan analys är att IOGT-NTO:s användning av vetenskap i sina politiska program inte uppfyller något av de steg eller kriterier i en systematisk litteraturöversikt som ställs inom mer traditionell vetenskap. Med andra ord formuleras inte i de politiska programmen ett syfte eller en metodologi för sammanställningen och användningen av vetenskapliga rön; det saknas en sökstrategi för att identifiera relevanta vetenskapliga texter; resultaten av litteraturöversikten redovisas inte i form av studier som inkluderas eller exkluderas; de olika vetenskapliga publikationerna och deras resultat värderas inte; det saknas en beskrivning av avvikande, motstridiga eller heterogena resultat samt de övergripande slutsatserna från en eventuell översikt sammanfattas inte. Även om den systematiska litteraturöversikten som metod har en idealtypisk karaktär och att den kan anklagas för att bland annat anamma en styrningslogik, möjliggör den en mer praktisk nära analys av hur IOGT-NTO använder vetenskap i de politiska programmen utifrån akademiska standarder och ideal. Med hjälp av den systematiska litteraturöversikten framkommer att de politiska programmen saknar en systematisk, explicit och rättfärdigad metod för hur vetenskapliga resultat identifieras, granskas och används. Det blir det därmed svårt att bedöma eller förhålla sig till de vetenskapliga rön som används i programmen.

En möjlig förklaring till bristen på en systematisk, explicit och rättfärdigad metod kan ha att göra med att de politiska programmen saknar metatexter som redovisar bakgrund, syfte och villkor för programmets tillkomst. I intervjuerna med företrädare till organisationerna hänvisas till bakgrundsarbete som görs, men inte presenteras i programmen, och till experter inom organisationen med mer kunskap om forskning.

Det finns också ett antal avvägningar att ta hänsyn till när det gäller att använda vetenskap mer explicit i de politiska programmen. Det gäller till exempel att ta hänsyn till att det politiska programmet varken är eller ska vara en vetenskaplig text, och det behövs en balans mellan folkrörelsens folkbildande ambitioner och att beskriva vad forskningen säger. Baserat på studiens empiriska material i form av de politiska programmen och intervjuer med företrädare för organisationen blir slutsatsen dock att IOGT-NTO:s användning av vetenskap i de politiska programmen långtifrån uppfyller de traditionella akademiska standarderna.

En nyinstitutionell tolkning

Den avslutande forskningsfrågan rör vilken funktion vetenskapen fyller i IOGT-NTO:s politiska program. För att besvara den analyseras därför i det följande resultaten med hjälp av begrepp från nyinstitutionell teori (Brunsson, 1989/2006; Czarniawska, 1988). Vetenskapens funktion i de politiska programmen skulle enligt nyinstitutionell teori kunna underlätta organisering genom att fungera *motiverande*, *legitimerande* och *styrande*. Den empiriska redovisningen ovan visar att de politiska programmen i allmänhet uppfyller alla tre funktioner, det vill säga att de finns till för att väcka entusiasm och engagemang, att de reflekterar omvärldens och medlemmars krav samt att de påverkar beslutsfattande och löser organisatoriska problem.

När det gäller vetenskapens funktion i de politiska programmen mer specifikt präglas den mindre av en motiverande funktion, speciellt med tanke på det motstånd som väcktes i organisationen när fotnoter introducerades i programmen. Det finns också ett antal exempel på att vetenskapens också har en viss styrande funktion i de politiska programmen. Detta framkommer framförallt i intervjuer med företrädare för organisationen, där de påtalar att vetenskapen möjliggör ett effektivare påverkansarbete och kan fungera som ett stöd i konflikter med andra aktörer, inte minst i sammanhang där andra vetenskapliga studier åberopas.

Användningen av vetenskap kännetecknas desto mer av en legitimerande funktion i de politiska programmen och de uppfattningar som redovisas där, genom att inkorporera vetenskap som ett krav från framförallt omvärlden. I programmen, kongressprotokoll och intervjuerna nämns exempelvis att trovärdigheten för programmen ökar om det finns källor. Trovärdigheten sägs dessutom tillta om källorna är så aktuella som möjligt. Användningen av vetenskap relateras dessutom till ett så kallat konsumentintresse, det vill säga att fotnoter införs för att svara upp mot externa aktörers önskan om att följa upp olika påståenden i programmen med hjälp av källhänvisningar.

Ytterligare en intressant aspekt i tolkningen av hur vetenskap används i IOGT-NTO:s politiska program är att analysera relationen mellan vetenskap, praktik och presentation i programmen. En hierarkisk och rationell syn på denna typ av relationer skulle vara att IOGT-NTO bör praktisera vetenskap i programmen, det vill säga att vetenskapliga resultat infogas och påverkar utformningen av de politiska programmen och de uppfattningar som torgförs. De empiriska och analytiska resultaten pekar dock snarare på att de politiska programmen vetenskapliggörs med hjälp av argument från auktoriteter, det vill säga diskursiva och legitimerande hänvisningar till forskning och kunskap samt fotnoter. I brist på en systematisk, explicit och rättfärdigad metod för att använda vetenskap i programmen blir den nyinstitutionella tolkningen att de politiska programmen presenteras med några av den traditionella vetenskapens attribut, men att programmen varken verkar översätta vetenskapliga resultat eller påverkas till sitt innehåll.

Avslutande diskussion: Närhet och distans till vetenskap

En analys av tidigare forskning om hur ideella organisationer använder vetenskap visar att det behövs fler studier som med hjälp av akademiska standarder och villkor studerar och analyserar hur ideella organisationer använder vetenskap (se till exempel Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005; Brownson et al, 2006; Court et al, 2006; Kaare et al, 2007; Hammare, 2013). Syftet med denna studie har därför varit att studera hur en ideell organisation använder vetenskap utifrån vetenskapliga kriterier för en systematisk litteraturöversikt.

En sammanfattning av de empiriska och analytiska resultaten visar att organisationen hänvisar i en tilltagande grad till vetenskap, men att användningen av vetenskap långtifrån uppfyller de traditionella akademiska standarderna. Den sammantagna tolkningen är att organisationens politik och praktik vetenskapliggörs med hjälp av den traditionella vetenskapens attribut utan att organisationen verkar praktisera vetenskapen, det vill säga varken översätta vetenskapliga resultat eller låta sig påverkas.

De empiriska och analytiska resultaten tillsammans med den tolkningen bidrar därmed till den tidigare forskningen om relationen mellan ideella organisationer och vetenskap. Utöver att bidra med ytterligare empiri och analys kring vetenskapens funktion i ideella organisationer samt resonemang om vilken kunskap som bedöms vara mer relevant visar denna studie att den ideella organisationen i fråga snarare verkar vetenskapliggöra sin praktik än att praktisera vetenskap. Denna nyinstitutionella distinktion påbörjar arbetet med att fylla en lucka i den tidigare forskningen och pekar på behovet av mer forskning som granskar och värderar vetenskapens användning i ideella organisationer i mer detalj.

En avslutande reflektion: En rationell syn på vetenskap och dess användande i organisationer präglas antagligen av idealet att vetenskap ska praktiseras (Brunsson, 1985). Beslutsfattare, policy-professionella och praktiker vänder sig därför till vetenskap och forskare för ökad känsla av säkerhet och som antagligen åstadkoms genom forskarsamhällets upplevda förmåga till att leverera relevant och tillförlitlig kunskap i en tid när samhälls- och organisationslivet verkar bli alltmer komplicerat. Som de flesta forskare skulle hålla med om så är emellertid osäkerhet en inbyggd egenskap i all vetenskap (Latour, 1987). Ju närmare aktörer kommer vetenskapens villkor och natur, desto ökad grad av osäkerhet genereras. Till exempel kan inte alla vetenskapliga frågor besvaras med 100 procents säkerhet och även allmänt accepterade teorier kan utmanas av nya forskningsrön.

Denna studie har visat att undersökningens ideella organisation och dess relation till vetenskap till stor del präglas av distans snarare än närhet. Möjligtvis är det så att just organisationens distans till vetenskapen möjliggör att densamma fungerar som ett argument från auktoriteter, som legitimerande och som en källa till säkerhet för kollektivt agerande. Exempel på denna distans inkluderar att enbart hänvisa till forskare i allmänhet, referenser till icke-vetenskapliga publikationer samt att beskrivningar av avvikande, motstridiga eller heterogena vetenskapliga resultat saknas. En betydligt närmare relation till vetenskap skulle antagligen producera genuin osäkerhet och därmed motverka vetenskapens funktion som motiverande, styrande och legitimerande.

Referenser

Referenserna är uppdelade i litteratur, dokument och intervjuer.

Litteratur

Auriat, N. (1998). Social policy and social enquiry: Reopening the debate. *International Social Science Journal*, 50(156), 275–287.

Alexius, Susanna. (2007). *Regelmotståndarna: Om konsten att undkomma regler*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm (EFI).

Brownson, R.C., Royer, C., Ewing, R. & McBride, T.D., 2006. Researchers and Policymakers: Travelers in Parallel Universes. *American Journal of Preventive Medicine*, 30(2), pp.164–172.

Brunsson, Nils. (1985). *The Irrational Organization. Irrationality as a Basis for Organisational Action and Change*. Chichester: John Wiley and Sons.

Brunsson, Nils. (1989/2006). *The organization of hypocrisy: talk, decisions, and actions in organizations*. Chichester: Wiley.

Brunsson, N, & Olsen, P (Eds.). (1990). *Makten att reformera*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Brunsson, N, & Jacobsson, B (Eds.). (1998). *Standardisering*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.

Court, J., Mendizabal, E., Osborne, D. & Young, J., 2006. *Policy Engagement: How Civil Society Can be More Effective*, London: Overseas Development Institute.

Czarniawska, Barbara. (1988). *Ideological control in non-ideological organizations*. New York: Praeger.

Czarniawska, B, & Joerges, Bernward. (1996). "Travels of Ideas". In B. Czarniawska & G. Sévon (Eds.), *Translating organizational change* (pp. 39-48). Berlin: de Gruyter.

Eriksson-Zetterquist, Ulla. (2009). *Institutionell teori - Idéer, moden, förändring*. Malmö: Liber.

Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Att göra systematiska litteraturstudier: värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Stockholm: Natur & Kultur.

Gough, D., Oliver, S. & Thomas, J. (2012). *An introduction to systematic reviews*. Los Angeles, Ca.: SAGE.

Gustafsson, Karin (2013) *The importance of trust: a study of knowledge production of biodiversity*. Örebro: Örebro University.

Head, B.W., 2010. "Reconsidering evidence-based policy: Key issues and challenges". *Policy and Society*, 29(2), pp.77–94.

Hammare, U. (2013). *Mellan löften om särart och krav på evidens: en studie av kunskap och kunskapssyn i socialt inriktade ideella, privata och offentliga organisationer*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Jenkins, J. C. (2006). Nonprofit organizations and political advocacy. *The nonprofit sector: A research handbook*, 307-331.

Johansson, Roine. (2002). *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur.

Kaare, S., Chowdhury, N. & Kazi, V., 2007. *The Power of Evidence in Advocacy: Resource Pack for Trainers on Evidence-Based Policy Advocacy in East Africa*, London: Overseas Development Institute.

Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.

Lavis, J., Ross, S., Hurley, J., Hohenadel, J., Stoddart, G., Woodward, C. & Abelson, J., 2002. Examining the role of health services research in public policymaking. *Milbank Q*, 80, pp.125 – 154.

Meyer, J. W., & Jepperson, R. L. (2000). The "actors" of modern society: The cultural construction of social agency. *Sociological Theory*, 18(1), 100-120.

Nowotny, Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael (2001). *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.

Phillips, R. & Goodwin, S. (2014). Third Sector Social Policy Research in Australia: New Actors, New Politics. *Voluntas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations*, 25(3), 565-584.

Segnestam Larsson, Ola (2015) *Skolan som en arena för konflikt. Ideella organisationers användning av vetenskap i skolmaterial för att påverka ungdomars attityder till alkohol*. Stockholm: Score, Stockholms universitet.

Vetenskapsrådet (2001). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Weiss, C.H., Murphy-Graham, E. & Birkeland, S., 2005. An Alternate Route to Policy Influence How Evaluations Affect D.A.R.E. *American Journal of Evaluation*, 26(1), pp.12–30.

Yin, R. K. (2013) *Case study research: Design and methods*. Sage publications.

Dokument

IOGT-NTO (1989a) *IOGT-NTO-rörelsens alkoholpolitiska handlingsprogram*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (1989b) *IOGT-NTO-rörelsens HIV/AIDS-program*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (1989c) *IOGT-NTO-rörelsens narkotikapolitiska arbete*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (1991a) *IOGT-NTO-rörelsens program mot läkemedelsberoende och missbruk*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (1991b) *Kongressprotokoll*.

IOGT-NTO (1991c) *Narkotikapolitiskt handlingsprogram för IOGT-NTO-rörelsen*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (1997) *Alkoholpolitiskt program för IOGT-NTO*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (2003a) *Förbundsstyrelsens förslag nr 5. Angående IOGT-NTO:s alkohol- och narkotikapolitiskt program*.

IOGT-NTO (2003b) *IOGT-NTO:s Alkohol- och narkotikapolitiska program*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (2003c) *Kongressprotokoll*.

IOGT-NTO (2008) *Beslutsunderlag för IOGT-NTO:s FS*.

IOGT-NTO (2009a) *Beslutsunderlag för IOGT-NTO:s AU*.

IOGT-NTO (2009b) *Kongressprotokoll*.

IOGT-NTO (2009c) *IOGT-NTO:s Alkohol- och narkotikapolitiska program*. Stockholm: IOGT-NTO.

IOGT-NTO (2013) *Beslutsunderlag för IOGT-NTO:s FS*.

IOGT-NTO (2015a) *Beslutsunderlag för IOGT-NTO:s FS*.

IOGT-NTO (2015b) *IOGT-NTO:s drogpolitiska program – om alkohol och narkotika*. Stockholm: IOGT-NTO.

Intervjuer

Carlsson, Sven-Olov, ordförande 1994-2009, IOGT-NTO, intervju, 5 juni 2015.

Carlstedt, Anna, ordförande 2009-2015, IOGT-NTO, intervju, 12 juni 2015.

Engström, Linda, kommunikations- och påverkanschef, 2014-, IOGT-NTO, intervju, 5 juni 2015.

Modigh, Sofia, vice ordförande -2003, IOGT-NTO, intervju, 11 juni 2015.

Moilanen, Peter, generalsekreterare 2011-, IOGT-NTO, intervju, 10 juni 2015.

